

Personajul principal din „Tragedia regelui Ottakar” de George Călinescu (Teatrul de păpuși din Brașov)

S-au împlinit 75 de ani de la moartea marelui dramaturg Vasile Alecsandri.

Și, printre piesele sale deschizătoare de drum în teatrul românesc, printre eroii săi se află Ion Păpușariul.

Prigonit de autorități, urmărit de oamenii agiei, biet păpușarul juca pe furiș în bilciuri și iarmaroace, scoțind păpuși din lădița pe care o ținea în spate și strigînd :

Hai, păpuși, păpuși lumești,
tot să stai să le privești !...

Și e semnificativ cîntecul păpușilor și păpușarilor de acum un veac...

* * *

Întimplarea e de ordinul metaforei !... Într-un perimetru de cîțiva metri pătrați, între zidurile bătrînului muzeu al Teatrului Național, sînt prezente două fațete ale unui interesant fenomen artistic. Printre tablouri vechi, costume și manuscrise îngălbenite de ceara vremii, sălășluiește și o ladă de păpușar ambulant, cu ferestre din hîrtie poleită, prin care-și scot nasurile ascuțite Vasilache și Mărioara bilciurilor de cîndva...

E teatrul de păpuși străbunul.

La cîțiva pași numai, e cel mai modern, mai utilat teatru de păpuși din țară, cu ateliere, păpușari și concepții moderne.

Păpuși, păpuși lumești...

O singură cifră statistică ar spune totul despre dezvoltarea actuală a teatrului de păpuși: 1.000.000 de spectatori pe an, 1.000.000 de întâlniri cu omulețul de azi, omul de mâine; 1.000.000 de probleme pentru realizatorii spectacolului; 1.000.000 de emoții, 1.000.000 de surisuri — da, surisuri...

La o consfătuire despre literatura pentru copii, Tudor Arghezi spunea: „Unii din noi uită să suridă. Aș dori un suris permanent și fraged pentru toate teatrele și toți scriitorii.”

Nu știu dacă a spus-o cineva, dar fața unui teatru o definește... profilul lui! Care e deci locul nostru, profilul nostru, care e aportul specific al mișcării teatrale păpușărești din România, în stadiul actual al genului, pe meridianele lumii?

Au trecut câteva confruntări internaționale, s-au perindat festivaluri, și acum criteriile de comparație ne sînt la îndemînă.

În primul rînd — pe plan mondial — mișcarea păpușărească s-a profesionalizat. Stadiul dibuirilor, stadiul pionieratului generos, al „căutătorilor de aur” într-o Californie necunoscută, a trecut.

Primul succes al păpușii a fost acela de imitare naturalistă a ființei umane. S-a ris și s-a aplaudat păpușa care, asemenea maimuței dresate, „face ca omul”, mișcînd ochi cu gene și zburbindu-și peruca.

Acesta a fost începutul.

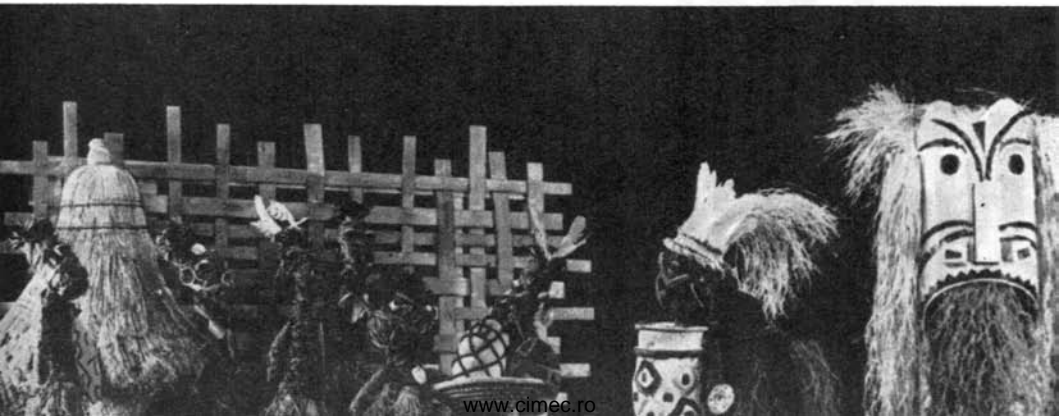
Păpușa a urmat într-un fel — dar într-un timp mult mai scurt — drumul „teatrului mare”, căutările sale, eforturile de a esențializa, de a reprezenta funcțional o acțiune dramatică, de a sugera, de a demonstra implicit și nu explicit.

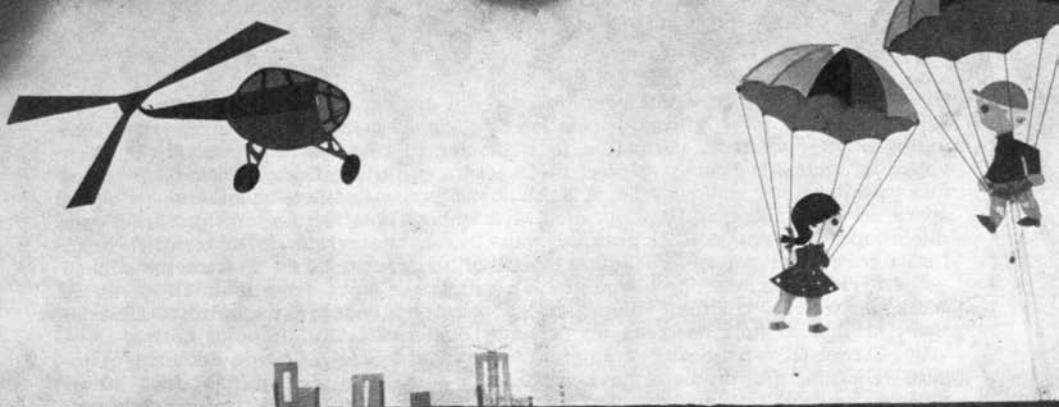
Dincolo de această evoluție privind modalitatea de expresie, teatrul de păpuși, în general, a demonstrat în conținutul său un adînc umanism. Poate e firesc — ca artă atît de legată de copil — să oglindească unul din cele mai nobile și mai umane sentimente: dragostea de om, în ce are el mai complex, mai bun, mai îndreptat spre viitor. Este tema care revine cu precădere — leit-motiv, sub diverse forme și expresii, în piese și recitaluri, momente și concerte: păpușa slăvind munca creatoare a omului, bucuria vieții! Aceasta e tema majoră care reunește în festivaluri internaționale păpuși cioplite din lemnul pădurilor lumii...

DRAMATURGIA

Teatrele de păpuși din țara noastră au jucat zeci și zeci de piese. Multe din ele erau la început niște producții exclusiv vegetale, împănate cu flora de cîmpie, cu ciobănași idilici și capre vrăjite, peste care se lipea o morală nouă cu un pap vechi, vizibil și supărător. Față de producția literar-feudală a contesei de Ségur, distanța nu era prea mare. De-a lungul anilor, scriitorii au început să

Moment din „Poveștile popoarelor” de Ildiko Kovács și Elisa Cosma (Teatrul de păpuși din Cluj)

Tablou din „Sus, tot mai sus” de Al. Popovici (Teatrul de păpuși din Alba Iulia)

se atașeze și de teatrul de păpuși; el a deschis drumul unor entuziaști, care deseori aveau ca unică răsplată... entuziasmul. A apărut pe scena mică pionierul — copilul zilei de azi, copilul contemporan, încă prefabricat, schematic, suferind transformări de caracter pozitive, mai mult datorită afecțiunii dramaturgului pentru copil decât rezultatului unui conflict dramatic bine ales și încheiat. A fost o experiență dificilă, pe care am încercat-o mulți dintre cei hotărâți să scriem pentru copii. Primit cu neîncredere chiar de unii specialiști din teatrele de păpuși, eroul-copil contemporan a început totuși să facă primii pași către inima spectatorului.

Ultimii ani au „recrutat” piese valoroase de: Marcel Breslașu, Nina Cassian, Gellu Naum, Veronica Porumbacu; pentru teatrul de păpuși a scris și George Călinescu — toți, fără îndoială, abordând genul nu numai nominal, ci prin valori de creație și mai ales prin faptul de literatură adus pe scenă, prin evidențierea unor personalități proeminente, directoare.

Interesant e că unii dramaturgi au provenit din rîndurile gazetărilor teatrale, pasionați de teatrul de păpuși: Valentin Silvestru, Letiția Giță, B. T. Ripeanu, Mihai Crișan, Viorica Filipoiu, Mihai Todea; alții, din cele ale regizorilor: Margareta Niculescu, Ștefan Lenkisch, Ildiko Kovács, N. Massim, Aurel Anchi-din; ale păpușarilor: Brîndușa Zaița, Costel Popovici, Horia Pop, Carmen Stamatide; ale scenografilor: Ella Conovici, Paul Fux, Al. Rusan etc. S-au desenat personalități remarcabile: Valentin Silvestru, umorist complex și lucid; Viorica Filipoiu, atrasă spre metafora lirică; Viorica Huber, intuind granița dintre realitate și fantastic; E. Jurist și I. Mustață, atrași de bogăția și diversitatea genului estradistic; Mihai Georgescu, inspirat din faptul real, tinzînd spre tema educativă, ca și Lizica Mușatescu și alții.

În dramaturgia pentru păpuși au debutat cu succes tineri poeți: Ștefan Iureș, Al. Căprariu; dramaturgi ca Dorel Dorian, Al. Adrian; prozatori ca Vincențiu Gafița; autori cu un interesant univers infantil ca Al. T. Popescu; povestitori ca Al. Mitru; critici ca Iordan Chimet și Corneliu Sturzu... Lista e deschisă și ea sporește mereu. Repertoriul universal al teatrelor noastre de păpuși e de-a dreptul impresionant. Să facem o eclectică trecere în revistă: Garcia Lorca, Andersen, Hauff, Ion Creangă, Saint Exupéry, Kipling, Grimm, Jules Verne, V. Alecsandri, S. Mihailkov, Gogol, Goethe; Saint-Saëns și Prokofiev (adaptări după lucrări muzicale), Pușkin, Plaut, Shakespeare, Gianni Rodari, Hașek, Carlo Gozzi, Molière, Maeterlinck, Mark Twain, Eminescu, Goldoni.

E un tablou semnificativ prin implicațiile sale culturale, prin criteriile de selecționare, marcînd o anume maturitate de organizare a repertoriului.

Există teatre de păpuși, colective mici, care, datorită unor avantaje de deplasare, își poartă cu ușurință decorurile și păpușile în sate și cătune izolate, făcînd o adevărată politică culturală, de răspîndire a unor mari valori universale.

În ultimii ani, repertoriul teatrelor de păpuși s-a îmbogățit, a crescut nivelul artistic al acestora. În primul rînd, s-au făcut încercări — mult mai izbu-

tite — de a se aduce eroul contemporan din lumea copiilor — pionierul — pe scenă. În ciuda unor afirmații neîntemeiate, copiii-spectatori au urmărit cu mai multă emoție și interes peripețiile unui pionier în fața realităților cotidiene decât pătaniile unui Făt-Frumos și ale calului său cu aripi. Desigur, genul a rămas încă tributari unor anume scheme și șabloane preconceptuate — pionierul pe scenă apare adeseori „desenat“ dintr-o singură trăsătură dominantă, transformările operate asupra lui sînt deseori gratuite, nemotivate, negenerate de un conflict logic. Însuși teatrul de păpuși are anume vicisitudini, plecînd de la construcția păpușii — care ridică serioase probleme de întrușipare a unui erou înaintat —, și de aceea, poate, nici cel mai valoros dintre colectivele noastre păpușărești, „Tăndărică“, nu a adus încă pe scenă un personaj bine realizat al timpului nostru.

Care este deci „glasul“ dramaturgilor români? Este dificil de descifrat o singură tendință, dar dramaturgia noastră e în plin mers. Se întîlnesc încă stiluri diverse, personalități diferite, sînt abordate probleme ținînd de un complex univers psihic (Călinescu), alături de prețioase lucrări poetice (Marcel Breslașu, Nina Cassian), basme și scheciuri, piese pentru preșcolari... O anume undă lirică specifică, o tentă de umor constantă și o mișcare vie a păpușii — ținînd de vechile „sotii“ de bilci — ar putea fi identificate ca note dominante.

Ceea ce e însă puternic caracteristic e faptul că nici una din lucrările dramatice nu are un caracter de divertisment „pur“, ci toate privesc și își au finalitatea într-un caracter puternic educativ, precis, chiar dacă nu totdeauna forma piesei e impecabilă.

Au existat încercări de a se reînvia, modern, tradiționali eroi al folclorului românesc: Vasilache, Păcală. Tăndărică e un Pepelea modern și o chintesență a tradiției populare și a umorului modern. Semnificația lui e grăitoare.

Dar porțile teatrului pentru copii se pot deschide și mai larg spre a face loc aripilor fanteziei.

După cum în teatrul „major“ s-a scris, s-a pledat pentru realizarea unui erou pozitiv contemporan, neschematic, viu, complex — arătîndu-se cel puțin teoretic căile pentru această realizare — tot așa în teatrul de păpuși se încearcă de mai mulți ani împlinirea unui erou-copil, erou prototip... Căci păpușa e „necruțătoare“ pe scenă. Masca ei imobilă, lipsa firească de mimică, gestică limitată schematizează oricum un personaj. Un personaj schematic literar devine însă aproape caricatură...

Rămîne încă o doleanță realizarea acelui erou-copil pe scenă, îndrăzneț ca un „magnific“ sau ca „Fracasse“, cu umor, gata să intervină oricînd și oricum, primul în clasă, primul pe terenul de fotbal... E desigur un ideal, pentru că teatrul de păpuși are de înfruntat „concurența“ tot mai aspră a cinematografului, televiziunii...

Căile de realizare a acestui erou pornesc de la cunoașterea copilului din viață... Dramaturgul trebuie să-i fie prieten, confident, tovarăș de învățătură și joacă, educator.

Educator-scriitor, iată chintesența și micul secret al scrisului pentru copii.

REGIA — SPECTACOLUL

Am citit referatele unui colocviu internațional (Cehoslovacia) privind mișcarea păpușărească. Adevărate studii de estetică teatrală, cu largi implicații ținînd de sectorul psihologiei infantile.

„Poetica“ lui Aristot, „Risul“ lui Bergson, „Estetica“ lui Hegel erau des pomenite în sprijinul sau în combaterea unei teze spectacologice păpușărești sau a alteia.

Practica păpușărească își făurește propria ei teorie. Mișcarea păpușărească internațională e astăzi legată printr-un sistem de vase comunicante de „sora” ei mai mare — scena de proză.

Există cristalizate în teatrul de păpuși (uneori încă amorf, neorganic) tendințele teatrului modern (într-un fel, Yves Joly a fost atras de teatrul absurdului cu fantasticul său joc de umbrele); există și aici formate, definite, personalități creatoare remarcabile.

Fără îndoială că „Țândărică” a fost și este, la noi, centrul mișcării păpușărești, prin maturitatea creatoare a artiștilor săi, prin mijloacele tehnice pe care el le posedă, prin experiența acumulată în turnee și confruntări internaționale etc...

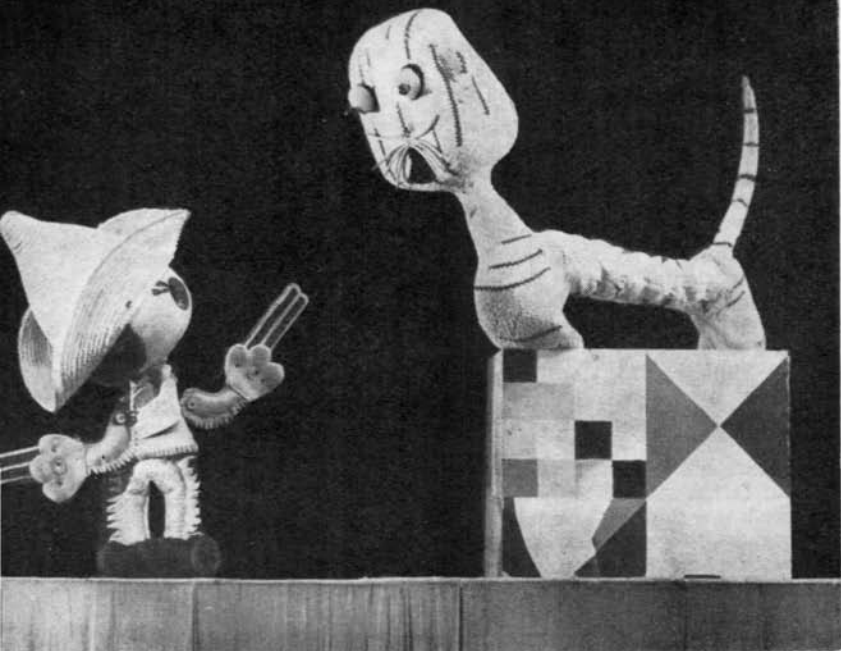
Aici activează Margareta Niculescu, o marcantă personalitate creatoare, talent lucid, matur, atrasă adeseori de formele grotești ale umorului, folosind o spectaculozitate elevată, rafinată; Ștefan Lenkisch, în febrile cercetări creatoare, totdeauna „neliniștit”, preocupat de sensurile psihologice ale spectacolului, cercetînd cu minuție metafora și respingînd patosul sentimental; N. Massim, creator matur, bogat în experiențe, laborios în munca sa cu interpretii. Lucrează aici un colectiv apt să asigure prestigiul „casei Țândărică”, deși uneori o anume similitudine de mijloace de expresie se mai face resimțită. Colaborarea cu regizorul Radu Penculescu (*Micul print*) a fost fericită. Exemple asemănătoare au dat în provincie Valeriu Moisescu, M. Raicu, Gh. Jora. Se semnalase un început de colaborare cu D. Esrig. Ar trebui realizată, ca de altfel și cu Lucian Giurchescu, Dinu Cernescu, Lucian Pintilie, personalități creatoare ce s-ar putea apropia cu ușurință de arta păpușilor.

O activitate complexă, multilaterală, unind atribute de animator, regizor și organizator, duce Horia Davidescu la Craiova, prezent în spectacole de bună fantezie umoristică, încadrate totdeauna unei viziuni plastice sugestive, ca și Florica Teodoru, entuziasă directoare de scenă din Timișoara, care, după o lungă perioadă de timp închinată dezvoltării teatrului de păpuși din Cairo (R.A.U.), își continuă înscenările totdeauna pitorești, țesute pe motive populare, cu o precizie științifică a artei păpușărești.

La Constanța activează Claudiu Cristescu, neobosit și uneori inegal cercetător de noi forme și mijloace de expresie, definit mai ales prin munca sa pasionată; la Cluj se manifestă Ildiko Kovács ca o personalitate tot mai evidentă, limpezită de incertitudinile primelor căutări, precisă acum în viziunea sa scenică, dornică să urce pe scena mică mari roluri ale culturii universale (Shakespeare, Maeterlinck); la Iași, M. Foca e adept al unui hazliu și autentic stil moldovenesc; la Bacău, Petru Walter, mereu în căutarea unor eficiente și spectaculoase procedee scenice; la Oradea, Francisca Mirișan, atentă la acel fior de lirism infantil al spectacolului; la Cluj, V. Dan, un regizor matur, echilibrat, ca și Pall Antal de la Tg. Mureș; iar P. Diaconu, cu micul său colectiv din Alba Iulia, oferind surpriza recentă a unor spectacole de calitate, colorate. Actorul Horia Pop realizează și ca regizor creații deosebit de valoroase (*Rochița cu figuri*), ca și Aurel Anchidin la Pitești, I. Hîndoreanu la Sibiu, A. Apostol — deși nou în acest sector manifestă interesante aptitudini — la Brașov, Cristian Frangopol, laboriosul regizor al singurului teatru de marionete din provincie, la Arad; de asemenea, B. T. Ripeanu, atras de spectacolul-experiment, pe care-l abordează cu inteligență etc. Alături de aceștia trebuie semnalat un fenomen îmbucurător: prezența a tot mai mulți minuiitori, artiști de frunte, ca regizori ai unor spectacole remarcabile la Iași, Cluj, Timișoara, Galați, Tg. Mureș etc.

Dincolo de toate acestea, flacăra pasiunii, caracteristică artiștilor păpușari, nu e suficientă pentru a suplini neîmplinirile în ce privește măiestria artistică, tehnica și mai ales profesionalizarea. *Profesionalizarea* deplină, transformarea structurală a păpușarilor (unii încă amatori ai scenei) în artiști profesioniști apar evidente.

Iată de ce e mereu dorită o organizare școlară care să califice, după o programă complexă și științifică, artiști păpușari, înlocuind actualele sisteme de „recrutare” încă arbitrate.

„Prietenii Mihaclei” de Al. T. Popescu (Teatrul de păpuși din Craiova)

Pentru că în condiții inegale de muncă cu colectivele — cele din provincie, evident, ridicând greutăți mai mari —, regizorii au de înfruntat nu numai probleme de ordinul genului specific, ci și unele ținând de dicțiune, frazare, rostirea logică a cuvântului.

Omogenizarea acestor colective de provincie, suplinirea temporară a lipsei unei pregătiri școlare cu munca în studioul experimental, stimularea creațiilor individuale (recitaluri), toate acestea vor duce la maturizarea interpreților. Cu atât mai mult cu cât teatre ca cele din Iași, Craiova, Cluj, Timișoara, Oradea oferă și astăzi, prin antecedentele lor artistice, garanția unor spectacole de valoare.

O deplină și matură omogenitate a realizat colectivul Teatrului „Țândărică”, cu osebire cel de marionetiști, funcționând ca un mecanism perfect, dar fără rigiditatea acestuia, concretizând momente de mare artă, în care cuvântul principal și-l spun armonia, unitatea, echilibrul valoric al forțelor angrenate pe scenă.

Rezultat al anilor de muncă, de studii, experiențe, succese și... eșecuri, e un exemplu pentru celelalte colective.

Semnaland aceste prezențe și rezultate regizorale, vom aminti și de tendințele care încearcă să depășească limitele genului: predispoziția prea largă spre spectacolul pentru adulți, folosirea prea masivă — în detrimentul păpușii — a omului-actor pe scenă, abuzul de trucuri, efecte, în dauna virtuților artistice, exhibiția, folosirea excesivă de obiecte animate în locul păpușilor...

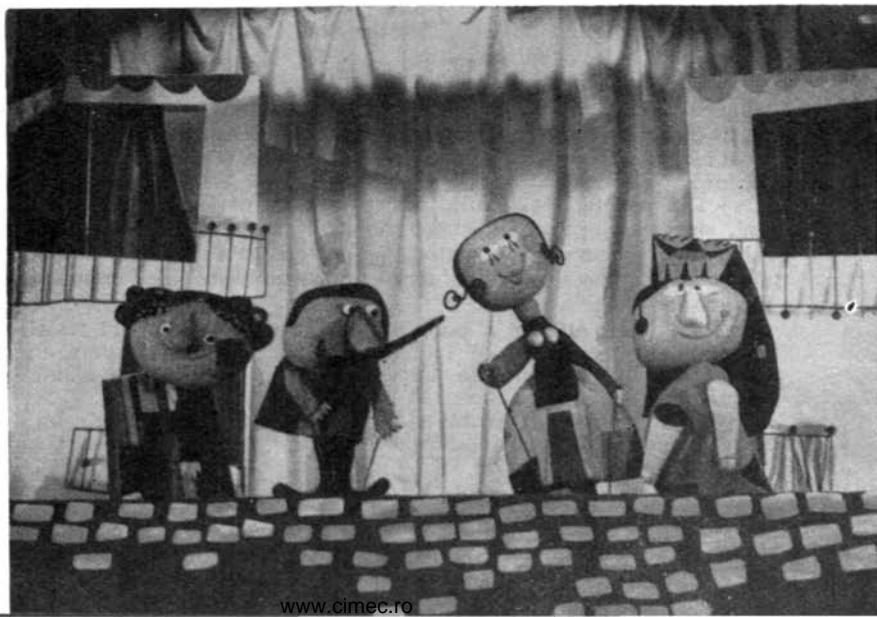

Moment din „Amnarul”, dramatizare de Șt. Lenkisch după Andersen (Teatrul „Tândărică”)

Brîndușa-Zzița Silvestru și Carmen Stamatiade, două din minuitoarele și „vocale” spectacolului „Cele trei neveste ale lui Don Cristobal” (Teatrul „Tândărică”)

Scenă din „Cele trei neveste ale lui Don Cristobal”, adaptare liberă de Valentin Silvestru după Federico Garcia Lorca

În acest joc — uneori steril — al fanteziei, copilul-spectator, căruia îi sînt prezentate abstracțiuni lipsite de fior poetic sau de umor, e adesea uitat și lipsit de acel „suris fraged“, de care vorbea Tudor Arghezi. (În sens pozitiv, semnalăm excelentul spectacol pentru copii, realizat la Cluj de actorul Horia Pop, cu piesa *Rochița cu figuri*.) De asemenea, abordarea unor elemente stilizate nu urmează deseori unei necesități funcționale, ci ea se efectuează „modest“, în spectacole neunitar încheiate.

Și în acest sector, finisarea păpușilor, se impune un cît mai sever control de calitate.

SCENOGRAFIA

Ultimii ani de activitate pe plan mondial a teatrelor de păpuși stau, evident, sub semnul căutărilor plastic-scenografice.

Festivalurile internaționale ne-au dovedit-o. Cele mai diverse mijloace de expresie, de la decorul naturalist la mîna... goală pe scenă, au fost folosite în slujba reliefării conținutului de idei.

Din fericire, mișcarea noastră păpușărească e încadrată cu proeminente talente...

Să începem cu „Țândărică“. Aici activează un grup numeros de creatori: Ștefan Hablinski, totdeauna nou în decor și păpuși, cu o fantezie personală, uneori aparent puțin ciudată, dar mustind de poezie, precis arhitect al construcției pe scena mică; Ella Conovici, expresivă creatoare de păpuși („mama“ lui Țândărică) și excelentă coloristă; Mioara Buescu, creatoare spirituală a unor decoruri ce au totdeauna un suris grațios; Ioana Constantinescu, experimentată realizatoare de decoruri și păpuși, dotate cu o poezie personală, tristă și veselă totodată...

E firesc ca din îmbinarea acestor personalități să se asigure o bogată, diversă prezență scenografică pe prima noastră scenă păpușărească.

Dar și în provincie există proeminente prezențe creatoare: Eustațiu Gregorian la Craiova e un creator matur, complex, nerepetîndu-se niciodată, gîndind totdeauna textul în metaforă plastică, servindu-se de cadrul scenic cu o „prestidigitatie“ uimitoare; Paul Fux la Oradea, pictor de șevalet și grafician totodată, e un „neliniștit“, căutînd perfecționarea unor forme poetice, esențializînd cu un rafinament ce-l definește; Al. Rusan la Cluj, bun colorist, înclinat spre fantezia umoristică; Clelia Ottone, care-și continuă bogata sa galerie de tipuri din ilustrațiile de cărți pe scena teatrului din Pitești; Maria Dimitrescu din Brașov, alături de Zizi Frențiu din Arad, T. Ambruș din Tg. Mureș, Tache Brădescu din Botoșani, și alții.

Spre spectacolul de păpuși se îndreaptă noi personalități: scenograful Erwin Kuttler din Sibiu, graficiană Geta Brătescu... Și invers, talentata pictoriță Maria Dimitrescu colaborează cu teatrul de proză din Brașov (vezi interesantul spectacol *Pericle*), Paul Fux cu teatrul din Oradea, E. Gregorian cu cel din Craiova...

Din păcate, încă multe teatre mai au deficiențe și la acest capitol. În special, sînt slab realizate personajele-copii (mai ales „eroii pozitivi“, adeseori naturalist ori schematic prezentați); sînt criticabile tendințele feerice, „pășuniste“, ale unor basme, sau cele strict constructiviste ale unor piese științifico-fantastice.

Mai buna utilare a unor ateliere, o mai funcțională folosire și cunoaștere a „materialului“ cu care se lucrează (materiile plastice oferă mari posibilități) și un schimb permanent de experiență sînt mijloace evidente de îmbunătățire a muncii.

Apare uneori marcată o anume folosire uniformă de mijloace de expresie. După experiența unui teatru sau două, prea numeroase colective au abordat

sistemul „camerei negre“, al mînuirii păpușilor de către păpușarii costumați în negru pe un fundal negru, ceea ce face ca păpușa, mînuitorul fiind invizibil, să aibă o mare „libertate“ de mișcare, dar ca tonul spectacolului să fie sumbru și evident întunecos. Nemaivorbind de faptul că răspîndirea „endemică“ a metodei trădează și o sărăcie de fantezie. Ca o urmare a unei insuficiente munci creatoare, simbolul nu e totdeauna reușit transfigurat scenic, mai ales atunci cînd e vorba de obiecte animate, unelte etc.

Totuși, poate mai mult ca în sectorul regiei, în cel al scenografiei se definește o mai deplină maturitate creatoare. Această și datorită faptului că aici lucrează absolvenți ai Institutului de artă plastică (pe cînd și o catedră de scenografie păpușărească, ținînd seama de faptul că avem 19 teatre de păpuși?), sau scenografi cu experiență de teatru. Rămîne să ne dorim și mai departe realizarea plastică sugestivă, viabilă a unui mic erou contemporan, tip și prototip al copilului de azi, demn de a fi imitat, servind de exemplu...

* * *

Autori dramatici... regizori... scenografi...

Creatori ai spectacolului de păpuși. Desigur că ei mai au multe de făcut. Citesc pe notițele acestui articol la capitolul „doleanțe“: mai multe piese pentru copiii mici, basme, piese omagiînd trecutul eroic de luptă al poporului, balade și legende populare, piese făcînd educația estetică, piese deschizînd aripile fanteziei cu uneltele științei, piese cu pionieri, piese pentru pionieri...

Ar mai fi de vorbit și despre substanțialele prezențe ale păpușilor la televiziune, despre Așchiuță, despre, despre...

Aș putea relata, ca martor ocular, și aspecte din munca păpușarilor în perioada de pregătire pentru Festival...

Căutările scenografilor de la „Tîndărică“, găsirea unei modalități de prezentare a geniului eminescian la Timișoara, găsirea simbolului „păsării albastre“ la Oradea, emoțiile micului colectiv din Alba Iulia, prezent pentru prima dată la o asemenea confruntare...

Între timp, faza pregătirilor s-a terminat. Asistăm azi la spectacole despre care mîine vom scrie cronici... Și toate reprezentațiile noastre la un loc desemnează prezența românească, cu realizările, cu personalitățile ei și — de ce să nu le amintim? — medaliile de aur cîștigate, la propriu și la figurat, de-a lungul anilor.

Poezia și umorul nostru tradițional — moștenite de la Vasilache —, fantezia și uneltele moderne ale lui Tîndărică au fuzionat.

Acesta e specificul artei noastre păpușărești. Cu „piinea și sarea“ acestei arte întîmpină păpușarii români pe oaspeții de peste hotare.

Al. Popovici